ISSN (PRINT) 2959-5649
ISSN (ONLINE) 2959-5657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ
ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series «Philological Sciences»
№2(92), 2025

Алматы

ISSN (PRINT) 2959-5649
ISSN (ONLINE) 2959-5657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ
ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series «Philological Sciences»
№2(92), 2025

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ
«Филология ғылымдары» сериясы
№2(92), 2025 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2000 ж. бастап шығады.

Бас редактор:
филол.ғ.д., проф. **Абишева С.Д.**

Бас редактордың орынбасары:
филол. ғ. д., проф. **Есенова К.У.**

Ғылыми редактор:
PhD, қауымд. проф. м.а. **Сабирова Д.А.**

Редакциялық алқа:
филол. ғ. к., қауымд. проф. **Жиренов С.А.**
филол. ғ. к., қауымд. проф. **Сатемирова Д.А.**
филол.ғ.д., проф., Әл-Фараби ат. ҚазҰУ **Джолдасбекова Б.У.**
пед.ғ.д., проф., әл-Фараби ат. ҚазҰУ **Салханова Ж.Х.**
филол.ғ.д., проф., ҚазҰҚызПУ **Киынова Ж.К.**
PhD, қауымд. проф.м.а., Т.Жүргенов ат. Қазақ ұлттық өнер академиясы **Жалалова А.М.**
филол.ғ.д., доцент, Таулы Алтай мемлекеттік университеті **Алексеев П.В.** (Ресей)
филол. ғ.д., проф., Ресей халықтар достығы университеті **Бахтикереева У.М.** (Ресей)
филол.ғ.д., проф., Варминь-Мазур университеті **Киклевич А.К.** (Польша)
PhD, проф., Джордж Вашингтон университеті **Роллберг П.** (АҚШ)
PhD, проф., Орталық Ланкашир университеті **Табачникова О.М.** (Ұлыбритания)

Жауапты хатшы:
PhD, қауымд.проф. м.а. **Серикова С.К.**

Техникалық хатшы:
филол.ғ.к., қауымд. проф. **Османова З.Ж.**

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2025

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10109-Ж

Басуға 30.06.2025 қол қойылды. Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 19 е.б.т. Тапсырыс 352.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13. Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ТІЛ БІЛІМІ
ЛИНГВИСТИКА
LINGUISTICS

Алиева Б.З. Переходность, вариативность и концептуальные признаки аффиксальных морфем......................... 5
Алиева Б.З. Аффиксиалдық морфемалардың өтпелілігі, өзгергіштігі және концептуалды ерекшеліктері
Aliyeva B.Z. Transıtıonalıty, varıabılıty and conceptual features of affıxıal morphemes

Saurbayev R.Zh., Yerekhanova F.T. Gender-related challenges in the modern English language...13
Саурбаев Р.Ж., Ереханова Ф.Т. Қазіргі ағылшын тіліндегі гендерге байланысты қиындықтар
Саурбаев Р.Ж., Ереханова Ф.Т. Гендерные проблемы в современном английском языке

Сладкевич Ж.Р., Жумагулова Б.С., Мусабекова А.А. Лексико-семантические и прагматические характеристики гастических единиц...21
Сладкевич Ж.Р., Жұмағұлова Б.С., Мұсабекова А.А. Гастикалық бірліктердің лексикалық-семантикалық және прагматикалық сипаттамалары
Sladkevich Zh.R., Zhumagulova B.S., Mussabekova A.A. Lexico-semantic and pragmatic characteristics of gastic units

ӘДЕБИЕТТАНУ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
LITERARY STUDIES

Демьянова Ю.А., Абишева В.Т. Феномен устного рассказа Ираклия Андроникова... 34
Демьянова Ю.А., Әбішева В.Т. Ираклий Андрониковтің ауызша баяндау феномені
Demyanova Yu.A., Abisheva V.T. The phenomenon of Irakli Andronikov's oral narrative

Ибраева Ж.Б., Ломова Е.А., Касымжанова М.Е. Концепт дуальности в эстетике и поэтике европейского и русского романтизма...44
Ибраева Ж.Б., Ломова Е.А., Қасымжанова М.Е. Европалық және орыс романтизмінің эстетикасы мен поэтикасындағы дуализм тұжырымдамасы
Ibrayeva Zh.B., Lomova E.A., Kassymzhanova M.E. The concept of duality in the aesthetics and poetics of European and Russian romanticism

Сәменқызы Ұ., Баешова Б.Ш. Әдебиеттану ғылымындағы тұлға концепциясы...53
Саменкызы У., Баешова Б.Ш. Концепция личности в литературоведении
Samenkyzy U., Bayeshova B.Sh. The concept of personality in literary criticism

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Филологические науки»
№2(92), 2025 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2000 года.

Главный редактор
д.филол.н., проф. **Абишева С.Д.**

Зам. гл. редактора
д.филол.н., проф. **Есенова К.У.**

Научный редактор
PhD, и.о.ассоц.проф. **Сабирова Д.А.**

Редакционная коллегия:
к.филол.н., ассоц. проф. **Жиренов С.А.**
к.филол.н., ассоц. проф. **Сатемирова Д.А.**
д.филол.н., проф., КазНУ имени Аль-Фараби **Джолдасбекова Б.У.**
д.пед.н., проф., КазНУ имени Аль-Фараби **Салханова Ж.Х.**
д.филол.н., проф., КазНацЖенПУ **Киынова Ж.К.**
PhD, и.о.ассоц.проф. КазНАИ имени Т.Жургенова **Жалалова А.М.**
д.фил.н., доцент, Горно-Алтайский государственный университет **Алексеев П.В.** (Россия)
д.филол.н., проф., РУДН **Бахтикереева У.М.** (Россия)
д.филол.н., проф., Варминьско-Мазурский университет **Киклевич А.К.** (Польша)
PhD, проф., Университет Джорджа Вашингтона **Роллберг П.** (США)
PhD, проф., Университет Центрального Ланкашира **Табачникова О.М.** (Великобритания)

Ответственный секретарь:
PhD, и.о.ассоц.проф. **Серикова С.К.**

Технический секретарь:
к.филол.н., ассоц. проф. **Османова З.Ж.**

© Казахский национальный педагогический университет им. Абая, 2025

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и информации РК
8 мая 2009 г. №10109-Ж

Подписано в печать 30.06.2025.
Формат 60х84 1/8. Объем 19 уч-изд.л.
Заказ 352.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического
университета имени Абая

ПЕДАГОГИКА МЕН ӘДІСТЕМЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИКИ И МЕТОДИКИ
PROBLEMS OF PEDAGOGY AND METHODOLOGY

Баймаханова К.И., Сансызбаева С.К. Современные подходы к формированию профессиональной компетенции в процессе обучения русскому языку... 65
Баймаханова К.И., Сансызбаева С.К. Орыс тілін оқыту процесіндегі кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың заманауы тәсілдері
Baimakhanova K.I., Sansyzbayeva S.K. Modern approaches to the formation of professional competence in the process of teaching the Russian language

Бедел М., Бадалова Л.М. Развитие речевых компетенций у детей-билингвов 5-12 лет при освоении английского и русского языков как вторых: психолингвистический и методический подходы.. 78
Бедел М., Бадалова Л.М. Ағылшын және орыс тілдерін екінші: психолингвистикалық және әдістемелік тәсілдері ретінде меңгеру кезінде 5-12 жастағы қос тілді балаларда сөйлеу құзыреттілігін дамыту
Bedel M., Badalova L.M. Development of speech competencies in bilingual children aged 5-12 years while learning English and Russian as second languages: a psycholinguistic and methodological approaches

Глушковски М., Мусатаева М.Ш., Какимова А.М. Социокультурная идентичность как лингводидактическая проблема... 86
Глушковски М., Мұсатаева М.Ш., Кәкімова Ә.М. Әлеуметтік-мәдени сәйкестілік лингводидактикалық проблема ретінде
Glushkovski M., Mussatayeva M.Sh., Kakimova A.M. Socio-cultural identity as a linguodidactic problem

Красильникова С.В., Апакина Л.В. Знаково-символические методы обучения русскому языку как иностранному в рамках семиотики.. 94
Красильникова С.В., Апакина Л.В. Семиотика шеңберінде орыс тілін шет тілі ретінде оқытудың таңбалық-символдық әдістері
Krasilnikova S.V., Apakina L.V. Significant-symbolic methods of teaching Russian as a foreign language in the framework of semiotics

Kydyrbekova A.S., Rakhmetova R.S., Nuralinova G.M. Developing writing skills in Kazakh language teaching: insights from action research practices.. 104
Қыдырбекова А.С., Рахметова Р.С., Нұралинова Г.М. Қазақ тілін оқытуда жазу дағдыларын дамыту: әрекеттік зерттеу тәжірибесінен тұжырымдар
Кыдырбекова А.С., Рахметова Р.С., Нуралинова Г.М. Развитие навыков письма при обучении казахскому языку: выводы из практики активного исследования

Abai Kazakh National Pedagogical University

BULLETIN
Series "Philological Sciences"
No. 2(92), 2025.

Periodicity - 4 issues per year.
Published since 2000.

Editor-in-chief
Doctor of Philological Sciences, Professor **Abisheva S.**

Deputy Editor-in-chief
Doctor of Philological Sciences, Professor **Essenova K.**

Scientific Editor
PhD, Associate Professor **Sabirova D.**

Editorial board
Candidate of Philological Sciences, Associate Prof. **Zhirenov S.**
Candidate of Philological Sciences, Associate Prof. **Satemirova D.**
Doctor of Philological Sciences, Prof., Al-Farabi Kazakh National University **Dzholdasbekova B.**
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof., Al-Farabi Kazakh National University **Salkhanova Zh.**
Doctor of Philological Sciences, Prof., Kazakh National Women's Teacher Training University **Kiynova Zh.**
PhD, Associate Prof., T. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts **Zhalalova A.**
Doctor of Philological Sciences, Prof., RUDN **Bakhtikireeva U.** (Russia)
Doctor of Philological Sciences, Associate Prof., Gorno-Altaysk State University **Alekseyev P.** (Russia)
Doctor of Philological Sciences, Prof., University of Warmia and Mazury **Kiklewicz A.** (Poland)
PhD, Prof., George Washington University **Rollberg P.** (USA)
PhD, Prof., University of Central Lancashire **Tabachnikova O.** (The United Kingdom)

Executive Secretary
PhD, Associate professor **Serikova S.**

Technical Secretary
Candidate of Philological Sciences, Associate professor **Osmanova Z.**

©Abai Kazakh National Pedagogical University, 2025

Registered in the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
8 May 2009 No10109-Zh/Ж

Signed in print 30.06.2025.
Format 60x84 1/8. Volume 19 teaching and publishing lists. Order 352.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
Abai KazNPU

Publishing House "Ulagat" of the Abai Kazakh National Pedagogical University

Капышева Г.К., Қыдырбекова А.С., Нұралинова Г.М. Қазақ тілінің жазу дағдыларын дамытудағы action research әдісінің ғылыми-әдістемелік негіздері....................................... 116
Капышева Г.К., Кыдырбекова А.С., Нуралинова Г.М. Научно-методические основы метода action research в развитии навыков письма в казахском языке
Kapysheva G.K., Kydyrbekova A.S., Nuralinova G.M. Scientific and methodological foundations of the action research method in the development of writing skills in the Kazakh language

Larionova I.Yu., Fedossova S.A. Organizing and conducting distance olympiads in Korean as a second foreign language for potential foreign language teachers... 127
Ларионова И.Ю., Федосова С.А. Болашақ шет тілі мұғалімдерін кәсіби даярлау процесінде екінші шет тілі ретінде корей тілінен қашықтықтан олимпиадаларды ұйымдастыру және өткізу әдістемесі
Ларионова И.Ю., Федосова С.А. Методика организации и проведения дистанционных олимпиад по корейскому языку как второму иностранному в процессе профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка

Tastemir M.A., Seidaliyeva G.O. Improving reading strategies for English language learners using scaffolding: a pedagogical approach.. 138
Тастемір М.А., Сейдалиева Г.О. Скаффолдингті қолдана отырып, ағылшын тілін үйренушілерге арналған оқу стратегияларын жетілдіру: педагогикалық тәсіл
Тастемир М.А., Сейдалиева Г.О. Совершенствование стратегий чтения для изучающих английский язык с использованием скаффолдинга: педагогический подход

Біздің авторлар.. 146
Наши авторы... 148
Our authors... 150

6. Myasnikova K.A. (2022). Fenomen Erinnerugskultur v Germanii: stanovlenie, istoriya razvitiya, aktual'noe sostoyanie [The phenomenon of Erinnerungskultur in Germany: Formation, development history and current state]. Kul'tura i tsivilizatsiya, 12(1), 89-92. [in Russian]

7. Tyukina L.A. (2018). Individual'noe i kollektivnoe kak osnova formirovaniya kul'tury [Individual and collective as the basis for the formation of culture]. Verkhnevolzhskiy filol. Vestnik, (4(15)), 63-69. [in Russian]

8. Zhirmunskaya N.A. (2001). Novelly E.T.A. Gofmana v segodnyashnem mire [E.T.A. Hoffmann's novellas in today's world]. In Ot barokko k romantizmu: Stat'i o frantsuzskoy i nemetskoy literaturakh [From Baroque to Romanticism: Articles on French and German literatures] (pp. 383-402). Sankt-Peterburg: Filologicheskiy fakul'tet SPbGU. [in Russian]

9. Greshnykh V. (1995). V mire nemetskogo romantizma. F Shlegel, E.T.A. Gofman, G.Geine [In the world of German Romanticism: F.Schlegel, E.T.A. Hoffmann, H. Heine]. - Kaliningrad. - 92 p. [in Russian]

10. Gofman E.T.A. (1994). Sobranie sochineniy: v 6-ti t. T. 1-2 [Collected works: in 6 volumes. Vols. 1-2]. Moskva. [in Russian]

11. Russkiy krug Gofmana [The Russian circle of Hoffmann]. (2017). - Moskva: Tsentr knigi VGBIL im. M.I. Rudomino. - 668 p. [in Russian]

12. Vishnevetskiy I.G. (2020). Italiya i Rossiya 1829-1833, 1837 i 1843 v stikhakh i stikhotvornykh perevodakh Stepana Shevyryova [Italy and Russia in 1829-1833, 1837 and 1843 in the poems and verse translations of Stepan Shevyryov]. Archivio russo–italiano, XI, 7-10. Salerno. [in Russian]

13. Nemetskaya poeziya v perevodakh V.A. Zhukovskogo: Sbornik [German poetry in translations by V.A. Zhukovsky: Collection]. (2009). - Moskva: "Rudomino"; OAO Izd-vo "Raduga". 624 p. [in Russian]

14. Yegorova O.G. (2002). Dnevniki russkikh pisateley XIX veka: Issledovanie [Diaries of Russian writers of the 19th century: A study]. - Moskva: Flinta: Nauka. - 288 p. [in Russian]

15. Semenyuta N. (2002). Devyat' stikhotvoreniy E.A. Baratynskogo [Nine poems by E.A. Baratynsky]. Literatura, (46), 8-9. [in Russian]

ҒТАМР 17.07.31 **10.51889/2959-5657.2025.92.2.006**

**Сәменқызы Ұ.[1], Баешова Б.Ш.[2]*
[1]Мирас университеті
Шымкент, Қазақстан
[2]Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Түркістан, Қазақстан
**e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru*
e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ТҰЛҒА КОНЦЕПЦИЯСЫ

Аңдатпа

Мақалада әдебиеттегі тұлға концепциясының теориялық мәселелері және қазіргі ұлттық прозағы көріністері жекелеген көркем шығармалар негізінде қарастырылады. Тұлға концепциясы туралы кезінде зерттеушілер көптеген мәселелер қозғағанмен, қазіргі уақытта да бұл тақырып өзекті саналады. Өйткені адам мен қоғамның байланысы үнемі даму, өзгеріс үстінде. Бүгінде тарихпен қатар, қазіргі уақыттағы моральдық, этикалық және әлеуметтік-психологиялық мәселелер жазушыларды қызықтырады. Әдебиет өзгермелі дүниедегі адамды толық және тереңірек бейнелеудің әр алуан жолдарын іздестіріп келеді. Бұл ретте тұлға мәселесі – күрделі тақырып. Оған қатысты зерттеушілердің әр түрлі көзқарастары болды.

Мақалада зерттеушілер тарапынан айтылған ғылыми тұжырымдар жүйеленіп сараланды. Тұлға концепциясы көркемдік дамуды айқындайды. Романтизм мен реализмнің басты айырмашылық белгісі тұлға концепциясымен тікелей байланысты болды. Ендігі бір көзқараста әдебиеттегі тұлға ең жоғары әлеуметтік-индивидуалды болмыстағы адам деп қабылданды. Оның мазмұны көркем шығармада басты эстетикалық және көркемдік-этикалық бағалау өлшемі болуы тиісті делінді. Тұлға сондай-ақ рухани құндылықтарды өндіруші, белгілі бір эстетикалық талғамдарды, идеалдарды, көзқарастарды тасымалдаушы деп те анықталды. Түрлі көзқарас, тұжырымдар айтылғанмен, тұлға концепциясының мазмұны толық ашылды дей алмаймыз. Өйткені, қазіргі әлемде адам қаншалықты күрделі, мүмкіндігі шексіз болса, әдебиеттегі тұлға бейнесі соншалықты көп қырлы. Әдебиеттану ғылымында тұлға мәселесін жіктеуде «құрбандық тұлға» және «еуропалық тұлға» терминдері кеңінен қолданылады. Сонымен қатар кейінгі зерттеулерде тұлғаның үш категориясы – діндарлық, амбиваленттік және эгоцентрлік түрлері анықталған. Мақалада тұлға концепциясы туралы ғылыми тұжырымдар салыстырылып, талдау жасалынды.

Түйін сөздер: тұлға, тұлға концепциясы, адамтану, моральдық-философиялық-діни таным, романтизм

**Саменкызы У.*[1], *Баешова Б.Ш.*[2]
[1]*Университет Мирас*
Шымкент, Казахстан
[2]*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмета Ясави*
Туркестан, Казахстан
**e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru*
e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

КОНЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТИ В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические проблемы концепции личности в литературе и проявления современной национальной прозы на основе отдельных художественных произведений. Хотя в свое время исследователи затронули множество вопросов о концепции личности, в настоящее время эта тема также считается актуальной. Ведь связь человека и общества находится в постоянном развитии, переменах. Сегодня, наряду с историей, писатели интересуются моральными, этическими и социально-психологическими проблемами современности. Литература ищет самые разные способы более полного и глубокого изображения человека в меняющемся мире. При этом вопрос личности – сложная тема. У исследователей были разные взгляды на него. В статье систематизированы и дифференцированы научные выводы, высказанные исследователями. Концепция личности определяет художественное развитие. Главный отличительный признак романтизма и реализма был напрямую связан с концепцией личности. С одной точки зрения, личность в литературе воспринималась как личность в высшей социально-индивидуалистической сущности. Утверждалось, что его содержание должно быть главным критерием эстетической и художественно-этической оценки в художественном произведении. Личность также определялась как производитель духовных ценностей, носитель определенных эстетических вкусов, идеалов, взглядов. Нельзя сказать, что содержание концепции личности раскрыто в полной мере, хотя высказываются различные точки зрения, выводы. Ведь в современном мире, насколько сложен человек, чем безграничны возможности, тем многогранен образ личности в литературе. В литературоведении при классификации проблемы личности широко используются термины «жертвенная личность» и «европейская личность». Кроме того, в последующих исследованиях были выявлены три категории личности – религиозная,

амбивалентная и эгоцентрическая. В статье сравниваются и анализируются научные выводы о концепции личности.

Ключевые слова: личность, концепция личности, человековедение, морально-философско-религиозное познание, романтизм

*Samenkyzy U.[1], Bayeshova B.Sh.[2]
[1]Miras University
Shymkent, Kazakhstan
[2]Ahmet Yasawi International Kazakh-Turkish University
Turkestan, Kazakhstan
*e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru
e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

THE CONCEPT OF PERSONALITY IN LITERARY CRITICISM

Abstract

The article discusses the theoretical problems of the concept of personality in literature and the manifestations of modern national prose on the basis of individual works of art. About the concept of personality at the time, researchers raised many questions, but even today this topic is considered relevant. Because the connection between man and society is constantly developing, changing. Today, along with history, the moral, ethical and socio-psychological problems of the present time are of interest to writers. Literature has been looking for various ways to fully and deeply represent a person in a changing world. At the same time, the problem of personality is a complex topic. Researchers had different points of view on it. The article systematized and analyzed the scientific conclusions expressed by the researchers. The concept of personality determines artistic development. The main distinguishing feature of romanticism and realism was directly related to the concept of personality. Now, at one point of view, a person in literature was perceived as a person of the highest social and individual essence. It is said that its content should be the main criterion of aesthetic and artistic and ethical assessment in a work of art. Personality was also defined as a producer of spiritual values, a carrier of certain aesthetic tastes, ideals, views. Although different points of view and conclusions are expressed, we cannot say that the content of the concept of personality is fully disclosed. After all, the more complex a person is in the modern world, the more multifaceted the image of a person in literature. In literary studies, the terms "sacrificial person" and "European person" are widely used in the classification of the problem of personality. At the same time, in subsequent studies, three categories of personality were identified – religiosity, ambivalence and egocentric types. The article compares and analyzes scientific conclusions about the concept of personality.

Keywords: personality, personality concept, human studies, moral-philosophical-religious cognition, romanticism

Кіріспе. Қазіргі уақытта барлық қоғамдық ғылымдардың адам мәселесіне назар аударуы кездейсоқ құбылыс емес. Философия мен әлеуметтану, этика мен эстетика, педагогика мен психология адам мәселесін өзіндік, нақты көзқарас тұрғысынан зерттегенмен, бір мақсатты көздейді. Ол қазіргі қоғамдық қатынастардың күрделі жүйесіндегі адамды, оның мүмкіндіктерін түсіну болып табылады.

Ежелгі дүние философтары адамды «барлық заттардың өлшемі» десе, Шекспир кейіпкері адамды «әлемнің сұлуы, барлық нәрсенің тәжі» дейді. М.Горькийдің «адам – жер бетіндегі барлық тіршілік иелерінің ең жұмбақ жаратылысы» деген.Бұл сөздербүгін де мағынасын жойған жоқ.Адам шексіздіктегі ғалам сияқты. Сондықтан адамтану саласындағы барлық жетістіктерге қарамастан, ғылыми ой тұлға мәселесіне үнемі қайта оралып отырады.

Адамды түсінудің философиялық тұжырымдамасы көркем әдебиет үшін де маңызды.Әдебиеттің «Адамтану» деп аталуы бекер емес. Ол әр кезде адамға, оның іс-әрекеті мен ішкі әлеміне бағытталған тұлғаны түсінудің принциптерін басшылыққа алады. Сондықтан әдебиеттегі тұлға концепциясымаңызды, әрі күрделі саналады.

Әдістер мен материалдар. Мақалада арғы-бергі зерттеушілердің тұлға концепциясы жөніндегі ғылыми тұжырымдары мен көзқарастары салыстырыла қарастырылды. Батыстық еуропалық тұлға концепциясында адамның жеке басының дамуы, жайлылығы, эгоизмі бірінші кезекте көрінсе, кеңестік кезең зерттеушілері еңбектерінде тұлға концепциясында қоғам мен адам байланысына, қоғамдық дамудың басымдығына мән берілді. Соған сәйкес кеңестік дәуір жазушыларының туындыларында ортақ мүдде, социалистік қоғамның игілігі үшін жеке тұлғаның қиын сындардан өтуі, құрбандыққа дейін баруы суреттелді. Әлемге танымал жазушылар адамның жасампаздық қуатын, сарқылмас күшін, гуманизмін әр алуан ситуацияларда көркем бейнеледі. Қазіргі жазушылардың тұлға концепциясында адамның діни көзқарасына, еркіндігіне басымдық берілуі байқалады.Зерттеу жұмысында осы және өзге де тұлға мәселесіне қатысты жайлар айтылып, талдаулар жүргізіліп, қорытындылар жасалды.

Көркем шығармадағы тұлға концепциясының мәселелері орыс және ұлттық әдебиеттану ғылымында қазірдебіршама айтылып келеді. Д.А. Ковальчук [1], Н.Е. Польназарян [2], Н.М. Щедрина [3], О.В. Рыбак [4], М.П. Евдокимова [5], Ю.М. Павлов [6], Д.В. Макаров [7], Л.Колобаева [8], Е.С. Гапон [9] және тағы басқалардың диссертациялық еңбектері мен зерттеулерінде тұлға мәселесі, оған қатысты көзқарастар, олардың жіктелуі мен шығармалардағы бейнеленуі, жалпы тұлға деген кім деген сұрақтар сөз болған. Кеңестік әдебиет кезеңінде «ұнамды қаһарман»мәселесі көтерілді. Коммунист бейнесі саясиландырылды. Мұның бәрі жасанды дүние болатын. Қазірде әдебиетте тұлға мәселесіне көзқарас өзгерген. Заман өзгерісі әдебиетке тың бейнелерді әкелді. Тәуелсіздік кезең әдебиетіндегі образдардың бейнеленуіндегі сапалық өзгерістерәдебиеттанушы ғалымдар А.Б. Темирболат [10], М.Оразбек [11], Г.Орда [12], Г.С. Балтабаева [13], Р.М. Әбдіқұлова [14], тағы басқалардың еңбектерінде айтылды. Дегенмен әдебиеттегі тұлға мәселесі өзекті. Әдебиеттің ағымдарындағы өзгерістер, көркем шығармадағы жаңалық, ең алдымен, тұлғаның бейнелену ерекшеліктерімен, автор көзқарасымен байланысты.

Нәтижелер және талқылау. Әдебиеттану ғылымында «тұлға концепциясы» терминін XX ғасырдың 50-жылдарында алғаш қолданған ғалым Л.И. Тимофеев болды. Адамның көркем бейнесінің табиғатын, моральдық-эстетикалық құндылықтар жүйесі мен сыртқы әлеммен қарым-қатысын зерттеудебұрын «қаһарман», «бейне», «кейіпкер», аз көлемде «адам» деген анықтамалар пайдаланылды. Бірақ бұл тәсілмен адам бейнесінің белгілі бір қырлары ғана сөз болатын. Ал тұлға концепциясы қаһарманды жүйелі, оның барлық көріністерімен қарастыруға жол ашты [1, 5-6].

Көркемдік дамуда анықтауда тұлға концепциясы шешу шібелгілердің бірі болды. Ежелгі дәуір, орта ғасырлар, ренессанс, классицизм, ағартушылық тәрізді көркемдік ойдың ірі дәуірлері бір-бірінен бірқатар ерекшеліктермен бөлінгенмен, ең бастысы адамның нақты бейнелену тұжырымдамасымен дараланды.Мәселен, адамға қатыстыәр алуан көзқарастар өнердің басты және айқындаушы әдістері – романтизм мен реализмді бекітті.Реализм өмірдің қатал шындығына негізделсе, романтизм адамның асқақ қиялына, жақсылыққа ұмтылысынан туындады.

Тұлға дегеніміз кім? Алдыңғы кезекте «Тұлғасыз адам болмайды» деген М.Налбандян пікірі ойға келеді [2, 149]. Жеке адам – тұлға. Ол – үлкен, не кіші, жақсы, не жаман болсын, жеңіске жетіп, не қателікке ұрынсын, бақытты не бақытсыз күй кешсін сол ортаның жемісі. Оның бойындағы жақсылық пен кемшіліктің әлеуметтік негізі болады. Ал әдебиеттегі тұлға – жинақталған, жазушының жан дүниесінің сүзгісінен өткен, қоғамдық-әлеуметтік мәселенің бел ортасынан көрінген образ. Ол – автор шеберлігінің, суреткерлік дүниетанымының

туындысы.Ол қаһарманның атақ-дәрежесімен емес, көркем шығармадағы бейнелену тереңдігімен, тұтастығымен және адамзаттық өткір мәселеге қатыстылығымен анықталады. Сондықтан тұлға мәселесін тануда автор, тұлға, тұлғаның көркемдік концепциялары «біртұтас көркем құрылымды құрайды» [3, 3].

Қай талантты жазушы болмасын, образды өмірбаяндық және әлеуметтік бірлікте суреттей отырып, сапалық ерекшелігімен танылатын жаңашыл тұлға жасауды мақсат етеді. Л.Н. Киракосян әдебиет пен өнердегі тұлға мәселесін *ең жоғары әлеуметтік-индивидуалды болмыстағы адам мәселесі* деп біледі. Басқаша айтқанда, тұлғаның мазмұнын эстетикалық және көркемдік-этикалық бағалау мәселесі ретінде қарастыру қажет дейді [4, 18].

Ю.Лукин тұлға құрылымының материалдық және рухани құндылықтарды өндіруші, белгілі бір эстетикалық талғамдарды, идеалдарды, көзқарастарды тасымалдаушы қасиеттерін анықтайды [5, 29].Бұл аспектіде тұлғаның көркемдік концепциясы кейіпкердің жеке тұлға ретіндегі бейнесін ашады. Онда қоғамдық қатынастардың жиынтығы мен адамның табиғи қасиеттерінің ерекшеліктері көрінеді. Тұлға ұғымына әлеуметтік факторлар ғана емес, сонымен қатар «табиғи ерекшелігі, психологиялық әр алуандығы да «тұлға» кешеніне енеді» дейді Б.Ананьев [6, 240].

Шығарма авторының моральдық-философиялық концепциясының ерекшеліктерін түсінбейінше, қаһарманның этикалық ұстанымын толық тану мүмкін емес. Қазіргі прозада авторлық позиция әр кейіпкердің жан дүниесінің тереңіне орнықтырылған. Тұлға мәселесін сөз етуде бұл да ескерілетін басты ерекшеліктің бірі саналады.

Тұтастай алғанда, тұлға концепциясы туралыәр алуан тұжырымдар мол. Олар бірін-бірі толықтырып, мәселенің күрделілігін және әр қырлылығын білдіреді. Бірақ бір шындық айқын – әдебиеттің, көркем шығарманың жаңашылдығы, ең алдымен, тұлғаның жаңа сипатымен, ішкі мәнімен, бейнелену тереңдігімен және әлеуметтік-адамдық өзекті мәселені тың қырымен көтеруімен байланысты.

Тұлға концепциясына кеңестік кезең әдебиетінің алғашқы жылдарынан-ақ айрықша мән берілген. Алайда, жақсы мақсаттар қойылғанмен, оның іс жүзінде орындалуы жеңіл болмады. Тәжірибенің жеткіліксіздігі мен саясаттың кері ықпалы кедергі болды.Алғашқы жылдары жеке адам мен ұжымның бірлігі принципі – теорияда да, шығармашылық тәжірибеде де – көбіне бір жақты қойылды. Жеке ұмтылыстарды ортақ мүддеге бағындыру деп түсініп, адамның психологиялық байлығы мен жан-жақтылығы бағаланбады. Бұл 20-жылдар әдебиетіндегі кейіпкерді бейнелеудегі схематизм мен абстракцияға әкелді. Осы жылдары мақсат тұтылған «тірі адам», «психологизм» ұрандары кемшіліктерді жоюға бағытталғанмен, біржақты талаптар оның сәтті орындалуына кедергі жасады. Соғыстан кейінгі жылдарытөңірегінде қызу пікірталас өрбіген «идеалды қаһарман» немесе «конфликтісіздік» теориялары туралы да осыны айтуға болады [7, 14].

Дегенмен әлемдік және кеңестік әдебиетте тұлға концепцияның жақсы жетістіктері болды. Ұлы суреткер өз шығармашылығында әрқашан белгілі бір идеялық негіздерге сүйенеді. Бірақ сонымен бірге тіршілік ортасына тәуелсіз талдау жасап, өзінің тұлға мен қоғам туралы бірегей концепциясын адамзаттың рухани өміріне енгізеді. Бұл тұжырым автордың дүние туралы философиялық және саяси ойларымен тығыз бірлікте орындалады. Сөйтіп, шындық туралы жаңа бейнелі ақпарат беруге мүмкіндік ашатын тәуелсіз ізденіске қол жеткізеді.

Осы тәрізді доминанттық концепция көрнекті жазушыларға тән. Горькийдің басымдық концепциясы – адамға гимні, оның шексіз мүмкіндіктеріне деген гуманистік сенім болды. Жазушының адам туралы тұжырымын қарастырған Б.Бялик «Однажды осенью», «Двадцать шесть и одна», «Рождение человека»,автобиографиялық трилогиялар, әсіресе «Детсво» повесі, кейбір трагедиялары, олардың ішінде «На дне» пьесасына арнайы тоқталып,осы шығармаларда жазушының адамға деген сенімі, гимні барынша айқын көрініс тапқанын айтады [8,7-8].

Достоевскийдегі басым концепция адамзатқа және жеке адамға деген сүйіспеншілік болды. Бақыт пен лайықты өмір сүру үшін дүниеге келген, бірақ әлемде шексіз жалғыз адам болмысы Э.Хемингуэй шығармашылығының басым лейтмотивіне айналды. Ю.Борев «Художественные направления искусства ХХ века и концепции личности» еңбегінде Э.Хемингуэй шығармашылығындағы адам трактовкасына тоқталады. «Шалпен теңіз» - бұл Хемингуэй шығармашылығының барлық негізгі мотивтері түйінделген туынды болды. Бір қарағанда қарт жеңілді. Сонда да ол бақытты, өйткені нәтиже емес, әрекеттің өзі маңызды еді. Ол тайқы маңдайына кез болғантапсырманы орындауда қолдан келгеннің бәрін жасады. Романда адам жеңілу үшін тумайды деген концепциябасым үнмен естіледі.

Жазушы шығармашылығында фашизм айыпталды. Адамды өлтіруге болады, бірақ оны жеңу мүмкін емес дегенконцепциялық идея барлық прозасынан көрінеді. Кейіпкерлері әрқашан жоғары адамгершілік қасиеттерге ие. Кейде оларморальдық жалпы нормалардан алшақтағанмен, ішкі моральдық кодексі әрқашан гуманизмге бағытталып жатады. «Иметь и не иметь» және «По ком звонит колокол»» - әлеуметтік әділеттілікке деген сенімге толы туындылар.Жазушы адам адамдар үшін деген идеяға табан тірейді. «Иметь и не иметь» романындағы кейіпкерлердің бірі «Бәрібір адам жалғыз ештеңе істей алмайды» деген де идеяға келеді. Бірақ бұл ақиқат жазушының әлеуметтік әділеттілікке ұмтылған кейіпкерлерінің моральдық кодексінің негізі болды [9, 30-31].

М.Шолохов шығармаларындағы адам концепциясының оптимизмі, ішкі эпикалық ауқымы халықтық қаһармандықтан бастау алған.Автордың концептуалды көзқарастары көркемдік жаңашылдығының оптимизмімен тығыз астасып жатыр. Өнерде тың жолдар ашып, Горький дәстүрін дамытқан ол бұрын-соңды болмаған тереңдікпен халықтық кейіпкерлерді, тарихпен тығыз тоғысқан адам тағдырларынкөркем бейнеледі. Адам мен қоғам арасындағы гуманистік қарым-қатынас – «Адам тағдыры» әңгімесінің басты тақырыбы болды. Әңгімеде басқалар үшін өмір сүретін адамның рухани байлығы мен жан сұлулығы, ішкі қуатытерең суреттелді. Әлемді шарпыған соғыс қасіреті тағдырын тас талқан еткенмен, оныңбойындағы күш-қуат, оптимизм басқа адамға өзінің қажеттілігін сезінумен байланысты көрінеді [9, 36-38].

Ш.Айтматов шығармаларында адамды өткір драмалық және трагедиялық жағдайларда, ескірген дәстүрлер мен қазіргі мұраттың қақтығысында бейнеленіп, тұлға концепциясы ашылады. Автор «Ақ кеме» повесінің кейіпкері Оразқұлдың әрекетіне үзілді-кесілді қарсы шығады. Оның Оразқұлы басқа кейіпкерлермен қарым-қатынаста қатыгездік пен жауыздық танытады. Айналасындағы кіші адамдар тобына шексіз билігін орнатады. Жаңа өмірдің игі дәстүрін, өткеннің аңыз-әңгімелерін аяққа таптайды. Оның бұйрығымен бұғының өлтірілуі – бүкіл тіршілік иесіне, табиғатқа мейірімсіздік танытудың көрінісіне айналған.

Тұлға концепциясы қазіргі әдебиеттеде өзекті саналады. Бүгінде тарихпен қатар, қазіргі уақыттағы моральдық, этикалық және әлеуметтік-психологиялық мәселелер жазушылардың басты назарында. Әдебиет өзгермелі дүниедегі адамды толық және тереңірек бейнелеудің әр алуан жолдарын іздестіріп келеді. «Қазіргі әдебиет замандастың рухани дүниесін толық ашу үшін адамгершілік мәселелерінің сан алуандығын игеруге ұмтылады», - деп атап көрсетеді Н.М. Щедрина [3, 40].

Тұлға концепциясы жазушыға адам мінезі мен психологиясының терең бейнеленуіне жол ашады. Қазірде де көркемдік ойлаудың маңызды құбылысы ретінде өнердегі рөлі жоғары. Бүгінгі әдебиеттегі тұлға заманның әлеуметтік мәселелерін терең сезінуімен ғана емес, рухани мүдделері мен қажеттіліктерінің кеңдігімен, моральдық талабымен, дүниеде болып жатқан барлық нәрсеге терең жеке көзқарасымен ерекшеленеді.

Ю.М. Павловтың «ХХ ғасырдағы орыс және орыс тілді әдебиеттегі тұлғаның көркемдік концепциясы» (2003) монографиясында тұлғаның үш категориясы – православиелік, амбиваленттік және эгоцентрлік айтылады. Зерттеушілердің пікірінше, бұл тұлға өлшемін бағалаудағы ең өнімді тәсіл. Бұл бағалаудың барлық өлшемдерін – мәнін, ерік-жігерін, рухани-адамгершілік әлемінің биіктігін, рухани ізденістерінің маңыздылығын ескере отырып,

образдың жеке басын жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді. Тұлғаның концептуалды көрінісіне*адамның ішкі сәйкессіздігі идеясын* қосады. Осыған байланыстышығармаларда амбиваленттi (аралық) тұлға типінің басымдығы анықталады [6, 3-4].

Кеңестік заман құдайсыздық қоғамы болды. Адамның ішкі жеке сенімін жойып жіберуге толық мүмкіндігі болмағанмен, бүтін бір ұрпақтың санасына өзгерістер әкелді. Мұның әдебиеткедеықпалы күшті болды. Қазіргі кездің басты сипаты – дін еркіндігі. Сондықтан да әдебиеттегі тұлға мәселесін қарастыруда кейіпкердің діни ұстанымынаайрықша көңіл бөлінеді. Заманның шындығы сондай. Бір уақыттары күштеп ажыратылғанмен, бүгінде көп ғасырлық негізі бар тарихи наным-сеніміне халық қайтып оралуда. Ю.И. Сохряков адам «өзін табиғаттың, Құдай әлемінің бір бөлігі ретінде сезіне бастағанда, осы дүниенің тағдырына өзінің жауапкершілігін сезінетін» тұлғаға айналады дейді [15].

Әдебиеттегі тұлға мәселесінің орындалуын сөз еткенде, тарихи дәуірдің, уақыттың адамның әлеуметтік мұратында өз ізін қалдыратыны ескерілу тиіс. Сондықтан тұлғаның жаңаша қалыптасуында заман, уақыт мәселелерінің орны ерекше.Тұлға ұғымы өз уақытының нақты белгілерімен, алдыға қойған мақсат-талабымендараланады.

М.П. Евдокимова тұлғаның көркемдік концепциясы мәселесін қарастырудың екі түрін ұсынады.Біріншісі - еуропалық, онда адамның басты «лайықты» қасиеттері эгоцентризм болып табылады. Екіншісі – жанқиярлық (самопожертвования) ұғымына жүгінген көзқарастың өкілдері [5, 4].

Д.А. Ковальчук «Художественная концепция личности в русской прозе 20-30-х годов XX века (М.А. Булгаков, А.А. Фадеев)» диссертациялық жұмысында тұлғаға деген көзқарастың қалыптасуы XIX ғасырдан басталғанын жазады. Орыс ойшылдары Ресей мен Еуропадағы өмірдің рухани негіздеріндегі айырмашылықты және соған сәйкес адамның ішкі әлемінің қалыптасуындағы түрлі шарттарды көрсеткен. П.Я. Чаадаев «Философиялық хатында» екі мәдениеттің – «Шығыс» және «Батыс» деп аталатын тарихи құрылымдардың тоғысқан жерінде тұрған Ресейдің орны ерекше екенін атап өтеді. Н.А. Бердяев орыс рухының мещандыққа қарсы екенін,сондай-ақ Еуропаның механикалық идеалының да оған жат және жағымсыз екенін жазады.Еуропа мен Ресейдегі өмір дәстүрінің айырмашылығын және оның жеке адамның рухани-адамгершілік тұлғасына әсерін XX ғасырдағы орыс діни-философиялық ойының өкілі И.А. Ильин де дәлелді айтқан.

Сыншы Ю.И. Селезневтің еңбектерінде «орыс тұлғасының типі» (құрбандық тұлға) және «еуропалық тұлға» (сананың еуропалық типі) терминдері негізделген. Ол «еуропалық Ренессанс тұлғаны емес, даралықты (индивидуальность) дүниеге әкелді.Айырмашылық принципті болып табылады. Қайта өрлеу дәуіріндегі адамның өзін-өзі тануы – ұлтшылдық эгоцентристік...» дейді [16, 30]. Адамның өз жанының тереңдігіне, жайлылығына бағытталған эгоцентристік тұлға туралы А.Г. Бочаров «Жеке қанағат – бұл бір тілектен екіншісіне өтудің қысқа кезеңі ғана», – деп тұжырымдайды. [17, 234] Мұндағы көзқарас сіздің адамгершілік болмысыңыз өзіңізге пайдалы және жағымды болсын, басқаларға зиянын тигізбесін, ал басқалардың есебінен пайда алу әрқашан азғындық болып табылады дегенге келеді. Бұл көзқарас сырттай қарағанда, бәрі жақсы көрінгенмен, бірақ шындығында, тек өзіне, өз игілігіне, жеке ләззатына деген эгоцентристік адаңдаушылық болып табылады. Ал тұлға концепциясы орыс әдебиетінде моральдық міндеттердіәрқашан бірінші орынға қойды. Тағылымды сөз қашанда оқырманын әлеуметтік ерліктерге, жанқиярлыққа шақырды.

Ю.И. Селезнев тұлға өзін-өзі растаудан емес, өтеуден, беруден(самоотдачи) басталады деп біледі.Мұнда басқа біреу үшін өзін құрбан етуге дейінгі жол бар. Мұндағы диалектика: индивидуалистік, эгоцентристік Меннен бас тарту арқылы адам жекеден жеке тұлғаға айналатыны айтылады [16, 31]

Кеңестік заманда орыс әдебиетімен қанаттаса дамыған қазақ әдебиетінің тұлға концепциясында осы бағыт, көзқарас басым болды. Шығарманың басты қаһармандары қоғаммен, қоғамның өзекті мәселелерімен бірлікте алынды. Алысқа бармай-ақ, Т.Ахтановтың «Боран» романына ой жүгіртелік [18]. Бас қаһарман Қоспан соғыстан кейінгі

жылдарыдағысталиндік теріс көзқарастан зардап шегіп, жалғыздық күй кешкенмен, алдындағы боранға ыққан бір отар қойын аман алып қалу жолында жанкештілікпен әрекеттенеді. Бар сыйынары – адал еңбегі. Сүттей ақ таза көңілінің жалалы болғанына, қара күйе жағылып, өзгелердің өзіне күдіктене қарағанына қиналады. Қоғамнан алыстайды. Неге осындай сергелдеңге түсті? Неге ең жақын деген досы, бұрынғы командирі Қасболат сын сәтте жалт беріп, опасыздық жасады? Елге қиянаты өткен Жаппасбай белсендінің сөзін жерге түсірмей құтыртып жүрген не нәрсе?Ақ түтек боранмен алыса жүріп, романның бас қаһарманы осыны ойлап, көңілінің терең түкпіріндегісұрақтарға жауап іздейді. Ой ағымында қоғамның шын бет-бейнесі ашылады. Автор тұлғаның көркемдік концепциясын осылайкүшті динамизмге, ішкі тартысқа құрған. Туындыда табиғат құбылысы, кеңістік пен уақыт айрықша көркемдік қызметке ие. Табиғаттыңақ бораны мен бас қаһарманның жан дүниесіндегі аласапыран күй параллель алынған. Қоспан – өз заманының тұлғасы. Заман ызғарынан сергелдең күйге түсіп, әділдік іздеген жан. Тұлға концепциясында«қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған» қоғамға, жалған дақпыртқа сыншылдық көзқарас басым. Әдебиеттанушы А.Қалиеваның: «Қаламгердің көркем шығармада өз реалды тұлғасын саналы түрде мүсіндеуі сирек құбылыс болғанмен, шығармашылық үдеріс барысында автор тұлғасы психологиялық штрихтер, философиялық-дүниетанымдық пайымдаулар, тіпті сюжеттік-композициялық бөлшектер түрінде бейсаналы ой ағымымен нарратив жүйесінде елес береді», - деп тұжырым жасағанындай, мұның арғы жағында автордың қоғамға принципті көзқарасы, сыншылдық тұлғасы айқын аңғарылады [19, 125].

Ұлттық әдебиеттің өрісін биіктеткен осындай туындылар болғанмен, шын мәнінде, қасаң идеология сөз өнерінің адымын аштырмады. Әдебиетте қалыпқа түскен «бедері, өрнегі, көзтартар бояуы жоқ жып-жылтыр, тұп-тұлдыр» «кірпішбай» бейнелер қаптады [18, 65]. Тәуелсіздік уақыты әдебиеттің тынысын ашты. Қазіргі әдебиетойлау жүйесі бір қалыпқа түскен стандартты образдардан арылды.

Әдебиеттанушы А.Б. Темірболат «Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ прозасының даму ерекшеліктері» мақаласында қазақ әдебиетінде ұлттық тақырыптың тереңдеуі, жазушылардың өткен және қазіргі мәдени мұра жөнінде жаңаша ой қорытуы, олардың туындыларында қазақ менталитеті мен ұлттық мінез ерекшеліктерінің кеңінен бейнеленуі туралы айта келіп, *күрделі және әр қырлы әлемімен, қоғаммен қарым-қатысында қарама-қайшылықты тұлғаның бірінші планға шыққанын* жазады [10,26]. Сондай-ақ әдебиеттанушы ғалымның айтуынша, бұл кезең шығармаларында тұлғаның қалыптасу үдерісіне, оның жан дүниесінің эволюциясына көңіл бөлінді. Кеңес одағы құлағаннан кейінгі 90-жылдары адамдардың жан дүниесінде дағдарыс болды. Белгісіз жағдайға тап болған кейіпкерлер өз «менін» іздеді. Қазақ прозасында адам бір жағы –әлемнің бір бөлшегі, екінші жағынан – ұлттық мәдениеттің нақты өкілі ретінде қарала бастады.

Қазіргі әдебиетте «адам және табиғат» тақырыбы жаңа мазмұнға ие болған. Бүгінгі адам табиғаттың иесі, оны жеңеді, оны қайта жасайды деген пікір қанағаттандырмайды. Табиғат адамның одақтасы, ол оған тек пайда беріп қана қоймайды, сонымен қатар адамнан сүйіспеншілікті, қамқорлықты, парасатты және ұқыпты қатынасты талап етеді. Урбанизация, техниканың дамуы қазіргі адамды табиғаттан ажыратпайды, керісінше, мұның бәрі оның бойында табиғаттың өшпес сұлулығын сақтауға деген ұмтылысты күшейтуі қажет етеді. Бұл ұстаным қазіргі уақыта терең философиялық-эстетикалық мағынаға ие болып отыр. Өнердегі тұлға концепциясының маңызды қырына айналды.

Осы ретте ғасырлар тоғысында толық аяқталып, оқырманға ұсынылған Ә. Нұрпейісовтің «Соңғы парыз» роман-дилогиясындағы тұлға концепциясына назар аударып өтелік. Мұнда да қоғамның өткір мәселесі қаһарман тағдырымен бірлікте суреттеледі. Арал теңізінің айналасы 20-30 жылдың көлемінде тартылып, жоққа айналуы – адамзаттық экологиялық күрделі мәселе. Романның бас қаһарманы, балықшы ұрпағы Жәдігер теңіздің тартылумен, жағалау адамдарының қасіретімен, шаруашылықтағы қырсыздықпен бетпе-бет қалады.

Жәдігер-Бәкизат-Әзім желісінде әлеуметтік-тұрмыстық жаймен қатар, адамдық құндылық, ұстаным мәселесі көтеріледі. Шығарма терең қатпарлы. Тұлғалардың көркемдік концепциясы өткір тартысқа – Жәдігердің толассыз ой ағымына, Бәкизаттың психологиялық дағдарысына, Әзімнің жәдігөй іс-әрекетіне, ақыр соңында теңіздегі дүлей дауыл, сұрапыл толқынмен ыққан сең үстіндегі өліммен бетпе-бет қалған ымырасыз айқасқа құрылған.

Жәдігер – автор көзқарасын, ұстанымын тасымалдаушы тұлға. Ең алдымен, оның мінезінен, жанкешті әрекетінен, жоғалуға айналған теңізге қатысты бүкіл ой-болмысынан жазушының қайсар рухы, азаматтық үні танылады. Табиғаттың тамаша туындысы неге жоғалды? Теңіз табиғатқа қожамыз деген астам пиғылдың, шаруашылықты жүргізудегі кеңестік бюрократтық жүйенің сауатсыз, біржақты шешімінің құрбаны болды. Ал оның жаратылысқа, адамзатқа әкелген зардаптары шаш-етектен болды. Жәдігер – өзінің жанкешті әрекетімен де, сең үстіндегі өлімімен де бюрократтық жүйені, рақымсыз қоғамды айыптаушы. Теңізбен бірге оның рухы да өлген тәрізді. Алайда ол туған жерге деген шексіз сүйіспеншілігін, адамдық биік бейнесін танытып өмірден өтеді. Күні кешеге дейін тірлігіне риза болмаған келіншегі Бәкизат ақырғы сәтте оның адалдығын, азаматқа тән табандылығы мен қажыр-қайратын таниды.

Жәдігер – қазақ топырағының өнімі. Оның ортасы да, бітімі де қазақы. Айналасындағы әр алуан мінездер шығармада көркем бейнеленеді. Олардың кейбір қылықтарына шамырқанса да, безінері жоқ. «...Жәдігер өлім алдында да тума характерінен айнымайды. Қайта өлім аузында жатып өзінің жаңа бір қырынан жарқ етіп көрінеді. Тәні де, жаны да қиналыста жатып өзінің бұған дейін ұстанып келген бар идеалынан түңіледі. Қазақ романы бұл тұсында постмодерн прозасына жанасқандай. Постмодерн ағымының баяғы Жаңғыру, Ағартушылық кезеңдердің мұраттарын тәрк ететіні тәрізді Жәдігер өмірден түңіледі. Ол жалған дүниені қимай жатқан жоқ. Жәдігер «осынау адыра қалғыр дүниеге, адыра қалғыр дүниенің қашан да безеретін де тұратын бетіне» соңғы рет тіктеп қарап бірдеңе айтқысы келеді» [21, 409-410].

Бас қаһарман басындағы жалғыздық күй, оның арпалыс үстіндегі өлімі оқырманды да, зерттеуші ғалымдарды да әр алуан ойға жетелейді. Бір уақытта Жәдігердің өзі паналатқан тонның ішіненқорғансыз, суыққа ұшыраған кішкентай торғайдың пыр етіп ұшып шығуының символдік мәні бар тәрізді. Ол бір жағынан Жәдігердің еркіндікке ұмтылған рухы болса, екіншіден, теңіз жағалауы халқының теңіздің болашағынан әлі де күдер үзе қоймағанәлсіз, қорғансыз үміті секілді. Қалай дегенде, Жәдігер – уақыттың көкейкесті мәселесін жан сыздатар бар шындығымен көтерген реалистік образ. Теңізін жоғалтқан қазақ ауылының қасіреті әлем қасіретімен ұласқан.

Тәуелсіздік кезең жылдары әдебиет әр алуан көркемдік ізденістерге барды. Ұлт тарихының шындығын қайта таразылау, тарихи ақтаңдақтардың орнын толтыру ізденістері байқалды. Бүгінгі уақыт тақырыбы көтерілгенмен, өткен кезеңмен параллель жасау қатар жүрді. Кейінгі буын жазушылары өздері өмір кешкен уақыттың шындығын, қоғамның зардабы мен ауыртпалығын қаһармандардың ішкі әлемінен іздеген туындыларды – жаңа тұлғаныөмірге әкелді.

Бұл жөнінде әдебиеттанушы Г.Орда: «Қазіргі әдебиеттің келесі жетістігі – ұлттық әдебиеттің бізге таныс, бейтаныс замандастарымыздың бейнесімен толығуы. Қазіргі әдебиетке жаңа кейіпкерлер галериясының келуі саясатқа негізделген жағымды-жағымсыз кейіпкерлерді әдеби әлемнен ығыстырды. Ақын-жазушылар адамды ет пен сүйектен жаралған пенде ретінде бейнелеп, әдебиеттің көркем өнер екенін сөз құдіретімен танытуда. Өзіміз өмір сүріп отырған қоғамның жан айқайы мен шешімін күтіп тұрған өзекті мәселелерін арқау еткен туындыларда біздің заман қаһармандарының көркем бейнесі сомдалуда», - дейді [12, 62].

Сөйтіп, тұлға концепциясы қазіргі прозада өзінің жаңа мазмұнын ашуда. Қоғамдағы әр алуан өзгерістер әдебиеттен өзінің көркемдік бейнесін табу үстінде. Бұл үдеріс тоқтамайды. Ендеше, тұлға концепциясы да үнемі жетіліп, жаңарып, дамып отырады.

Қорытынды. Әдебиеттегі тұлға концепциясы қазіргі уақытта күрделі мәселе күйінде қалып отыр. Оны тар өлшемге салып, белгілі бір теориялық тұжырымға байлап қоюға болмайды. Жазушы шығармашылығындағы тұлға концепциясы – жеке шығармашылық жұмыстың нәтижесі. Тұлға концепциясы – жазушы идеясының, дүниетанымының, жазу шеберлігінің жемісі. Тұлға интелектісі жазушы интелектісімен тығыз байланысты. Сондықтан да әр алуан стильдегі жазушылардың бір тақырыпқа, не жақын тақырыпқа қатар шығарма жазғанмен, ондағы тұлға концепциясы еш уақытта бір-біріне ұқсамайды. Тұлға концепциясы, біздіңше, шығармадағы кейіпкердің үлкен-кішілігімен, мезгіл-мекенімен, ұлттық белгісімен де байланысты емес. Тұлға концепциясының биік өреге көтерілуі автордың адамзаттық мәселені терең сезіне отырып, оны кейіпкердің қатысымен, әр алуан ширыққан тартыс үстінде, кейіпкердіңішкі сезім дүниесінен өткізе отырып, көркем бейнелей алу қуатында деп білеміз. Бұл ретте жазушының дүниені тану таланты, шығармашылық қиялы ерекше қызмет атқарады.Зерттеушілердің тұлғаны түрлі категорияға, топтарға бөлуі, біздіңше, шартты нәрсе. Тұлға – ең алдымен, әдебиеттегі адам. Оның ішкі дүниесінің мүмкіндігі мол. Ақыл-ойының қуаты шексіз. Ол – Құдайдың ерекше жаратылысы. Оның қолынан жақсылық та, жамандық та келеді. Жазушының басты міндеті – адамның жүрегінде ізгілік сезімін ояту. Сондықтан әдебиеттегі тұлға адамның бойындағы жақсылық қасиеттерін ашуға, өмірдің мәнін ұғындыруға бағытталады. Қазіргі тынышсыз әлемде бейбітшілік, адамдар арасындағы түсіністік аса қымбат. Соғыс, әлемді жайлаған дерт, табиғаттың күтпеген апаттары, жылына бастаған климат, әлемдік табиғи үйлесімділіктің бұзылуы – бүгінгі адамзат алдындағы күрделі мәселелер. Осының бір себебі адамдардың өздері. Табиғатқа тек тұтынушылықпен қарау, қатыгездік таныту – адамдардың өздеріне де кері әсерін тигізіп отыр. Әдебиеттегі тұлға қазіргі уақытта осындай өзекті мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Тұлға концепциясында уақыттың, заманның белгілері, шешілмеген мәселелеріайқын көрініс беріп, қозғаушы күшке айналады. Қазіргі адам кім? Оқыған, білімді. Ұлттық шығу тегіне, тарихына ден қояды. Ұлтаралық қатынас құралдарын, техниканың, ғылымның сан алуан түрін игереді. Сонда да адам ерте замандағыдай ет пен сүйектен жаралған пенде. Бүгінгі тұлға концепциясында Құдайды сүю, оған құлшылық жасау, өзінің де жаратылыстың бір бөлшегі екенін біліп, Адамзаттың, табиғаттың алдында жауапкершілік сезімін түсіну – басты мәселеге айналып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ковальчук Д.А. Художественная концепция личности в русской прозе 20-30 годов XX века (М.А. Булгаков, А.А. Фадеев) 10.01.01 - русская литература. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Армавир, 1998.

2. Польназарян Н.Е. Художественная концепция личности в историческом роман конца XX века (А.Ю. Сегень, В.В. Личутин) 10.01.01 - русская литература Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Краснодар, 2009.

3. Щедрина Н.М. Концепция личности в современном историко-революционном романе. – Уфа: Баш. гос. изд-во, 1988.

4. Рыбак О.В. Художественная концепция личности в творчестве В.Н. Крупина. Авторефрат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Краснодар, 2009.

5. Евдокимова М.П. Художественная концепция личности в творчестве А.Проханова. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Краснодар, 2009.

6. Павлов Ю.М. Художенственная концепция личности в русской и русскоязычной литературе XX века: диссертация... доктора фил наук: 10.01.01. – Армавир, 2004.

7. Макаров Д.В. Преображение человека: от религии к художественной литературе (И.С. Шмелев, А.А. Блок). – Ульяновск: УлГТУ, 2005.

8. Колобаева Л. Концепция личности в русской литературе рубежа XIX-XX вв. –М.: Изд-во МГУ, 1990.

9. Гапон Е.С. Художественная концепция личности в творчестве В.Г. Распутина 1900-х-2000-х годов: диссертация... кандидата филологических наук. – Армавир, 2005.

10. Темирболат А.Б. Особенности развития казахской прозы в период Независимости // М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты Керуен – 2023. - №1 (78), - с.26-36.

11. Оразбек М. Қазақ прозасындағы ұлттық экзистенциализм көрінісі. Кіт. Бүгінгі әдебиеттану: жанр және көркемдік ізденіс (ұжымдық монография). – Астана: ЕҰУ, 2017.

12. Орда Г. Сөз құдіреті: Зерттеулер мен мақалалар. – Алматы: Дәстүр, 2016.

13. Балтабаева Г.С. Тәуелсіздік кезіндегі қазақ прозасының көркемдік әлемі: Повестер мен әңгімелерге шолу, талдау. – Алматы: Дәстүр, 2016.

14. Әбдіқұлова Р.М. Жанр және шығарма: Зерттеулер, әңгімелер. – Алматы: «Қаратау КБ» ЖШС: «Дәстүр». 2016.

15. Сохряков Ю.И. Благодатный дух соборности: О соборном характере русского художественно-философского мышления. – Москва, 1995. №10.

16. Селезнов Ю.И. Глазами народа: Размышления о народности русской литературы. – М.: Современник, 1986.

17. Бочаров А.Г. Требовательная любовь. Концепция личности в современной советской литературе. – М.: Художественная литература, 1977.

18. Ахтанов Т. Боран. Роман. – Алматы: SUNSHINE plus. 2023.

19. Қалиева А. Көркем әдебиет: шығармашылық тұлға және психологизм: Монография. – Алматы: ЖК «Сейітжанова Ж.Д.», 2012.

20. Елен Ә. Абайтаудың арғы жағы мен бер жағы: Портреттер, әдеби-сын мақалалар, сұхбат. – Алматы: «Abai» baspasy, 2023.

21. Қазақ романы: өткені мен бүгіні: Ұжымдық монография. – Алматы: Алматы баспа үйі, 2009.

References:

1. Kovalchuk D.A. (1998). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v russkoy proze 20-30 godov XX veka (M.A. Bulgakov, A.A. Fadeev) [Artistic concept of personality in Russian prose of the 1920s–1930s (M.A. Bulgakov, A.A. Fadeev)]. Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Armavir. [in Russian].

2. Polnazar'yan N.E. (2009). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v istoricheskom romane kontsa XX veka (A.Yu. Segen', V.V. Lichutin) [Artistic concept of personality in the historical novel of the late 20th century]. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Krasnodar. [in Russian].

3. Shchedrina N.M. (1988). Kontseptsiya lichnosti v sovremennom istoriko-revolyutsionnom romane [The concept of personality in the modern historical-revolutionary novel]. Ufa: Bash. gos. izd-vo. [in Russian]

4. Rybak O.V. (2009). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v tvorchestve V.N. Krupina [Artistic concept of personality in the works of V.N. Krupin]. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Krasnodar. [in Russian]

5. Evdokimova M.P. (2009). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v tvorchestve A.Prokhanova [Artistic concept of personality in the works of A. Prokhanov]. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Krasnodar. [in Russian]

6. Pavlov Yu.M. (2004). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v russkoy i russkoyazychnoy literature XX veka [Artistic concept of personality in Russian and Russian-language literature of the 20th century]. Dissertatsiya doktora filologicheskikh nauk. Armavir. [in Russian]

7. Makarov D.V. (2005). Preobrazhenie cheloveka: ot religii k khudozhestvennoy literature (I.S. Shmelev, A.A. Blok) [Transformation of a person: from religion to fiction]. - Ulyanovsk: UlGTU. [in Russian]

8. Kolobaeva L. (1990). Kontseptsiya lichnosti v russkoy literature rubezha XIX-XX vv. [The concept of personality in Russian literature at the turn of the 19th–20th centuries]. - Moskva: Izd-vo MGU. [in Russian]

9. Gapon E.S. (2005). Khudozhestvennaya kontseptsiya lichnosti v tvorchestve V.G. Rasputina 1900-kh–2000-kh godov [Artistic concept of personality in the works of V.G. Rasputin of the 1900s–2000s]. Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk. Armavir. [in Russian]
10. Temirbolat A.B. (2023). Osobennosti razvitiya kazakhskoy prozy v period Nezavisimosti [Peculiarities of the development of Kazakh prose in the period of Independence]. M.O. Auezov atyndagy Adebiet zhane on'er instituty Keruen, 1(78), 26-36. [in Kazakh]
11. Orazbek M. (2017). Kazakh prozasindagy ulttyk ekzistentsializm koriinisi [National existentialism in Kazakh prose]. Bugin'gi adebiettanu: zhanr zhane korkemdik izdenis (uzhymdyk monografiya). - Astana: ENU. [in Kazakh]
12. Orda G. (2016). Soz kudireti: Zertteuler men makalalar [The power of the word: Studies and articles]. - Almaty: Dastur. [in Kazakh]
13. Baltabaeva G.S. (2016). Tauelsizdik kezindegi kazakh prozasynyn korkemdik alemi: Povester men angimelerge sholu, taldau [The artistic world of Kazakh prose in the Independence period: Overview and analysis of novellas and stories]. - Almaty: Dastur. [in Kazakh]
14. Abdiqulova R.M. (2016). Zhanr zhane shygarma: Zertteuler, angimeler [Genre and work: Studies and stories]. - Almaty: Karatau KB ZhShS: Dastur. [in Kazakh]
15. Sokhryakov Yu.I. (1995). Blagodatnyy dukh sobornosti: O sobornom kharaktere russkogo khudozhestvenno-filosofskogo myshleniya [The gracious spirit of sobornost: On the conciliar character of Russian artistic-philosophical thought]. - Moskva, (No. 10). [in Russian]
16. Seleznov Yu.I. (1986). Glazami naroda: Razmyshleniya o narodnosti russkoy literatury [Through the eyes of the people: Reflections on the national character of Russian literature]. - Moskva: Sovremennik. [in Russian]
17. Bocharov A.G. (1977). Trebovatel'naya lyubov': Kontseptsiya lichnosti v sovremennoy sovetskoy literature [Demanding love: The concept of personality in modern Soviet literature]. - Moskva: Khudozhestvennaya literatura. [in Russian]
18. Akhtanov T. (2023). Boran [The Blizzard]. - Almaty: SUNSHINE plus. [in Kazakh]
19. Kaliyeva A. (2012). Korkem adebiet: shygarma shygyarmashylyk tulga zhane psikhologizm [Fiction: Creative personality and psychologism]. - Almaty: ZHK "Seitzhanova Zh.D.". [in Kazakh]
20. Elen A. (2023). Abaitaudyn argy zhagy men ber zhagy: Portretter, adebi-syn makalalar, sukbat [Both sides of Abaitau: Portraits, literary-critical articles, interviews]. - Almaty: Abai baspasy. [in Kazakh]
21. Kazakh romany: otkeni men bugini [Kazakh novel: Past and present] (2009). Uzhymdyk monografiya. - Almaty: Almaty baspa uyi. [in Kazakh]

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

Алиева Батура - аға ғылыми қызметкер, Әзірбайжан Ұлттық Ғылым академиясының Насими атындағы Тіл білімі институты, Баку, Әзірбайжан, ORCID: https://orcid.org/0009000710133797, e-mail: eliyevabeture201@gmail.com

Саурбаев Ришат Жүркенұлы - филология ғылымдарының кандидаты, Шетел филологиясы кафедрасының профессоры Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1419-7361, e-mail: rishat_1062@mail.ru

Ереханова Фатима Турехановна - филология ғылымдарының кандидаты, тілдер және әдебиет кафедрасының қауымдастырылған профессорының м.а., Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3344-3839, e-mail: siliconoasis702@gmail.com

Сладкевич Жанна Ромуальдовна - филология ғылымдарының докторы, профессор, Гданьск университеті, Гданьск, Польша, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7237-5328; e-mail: zanna.sladkevich@gmail.com

Жұмағұлова Бақитгүл Сәкенқызы - филология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9422-427X; e-mail: bakitgul@inbox.ru

Мұсабекова Әйгерім Алтынбекқызы - докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-4650-6272; e-mail: mussabekovaaigerim90@gmail.com

Демьянова Юлия Александровна - Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің журналистика кафедрасының аға оқытушысы, Қарағанды, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3783-9577, e-mail: ydemyanova@list.ru

Әбішева Вера Тукеновқызы - филология ғылымдарының докторы, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің журналистика кафедрасының профессоры, Қарағанды, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5369-6871, e-mail: vera.abisheva@mail.ru

Ибраева Жанарка Бакибайқызы - филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Ломова Елена Александровна - филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4890-7715, e-mail: elena_lomova_@mail.ru

Қасымжанова Маржан - педагогика ғылымдарының магистрі, деканның оқу ісі жөніндегі орынбасары, Тұран университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3406-4016, e-mail: m.kassymzhanova@turan-edu.kz

Сәменқызы Ұлпан - PhD докторы, Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2295-7052, e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru

Баешова Балзия Шегетайқызы - филология ғылымдарының кандидаты, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8755-1755, e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

Баймаханова Құралай Ибрайқызы - докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3856-7067, e-mail: baimakhanova_k@mail.ru

Сансызбаева Сандуғаш Кадралиевна - филология ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3741-2589, e-mail: sk_sansyz@mail.ru

Бедел Медине - ағылшын тілі мұғалімі, "Wunderkind" мектебі, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9503-380X, e-mail: madina-badalova@mail.ru

Бадалова Лейла - орыс тілі оқытушысы, Skyeng мектебі, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4601-2703, e-mail: leila-badalova@mail.ru
Глушковски Михал Анджей - филология ғылымдарының докторы, Николай Коперник университетінің славян филологиясы институты, Торунь, Польша, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3353-2671, e-mail: gluszkowski@mail.ru
Мұсатаева Манаткүл Шаяхметқызы - филология ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1409-3151, e-mail: mussatayeva@mail.ru
Кәкімова Әйгерім Маратқызы - орыс тілі мен әдебиеті кафедрасының докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9131-4480, e-mail: aiko1996.96@mail.ru
Красильникова Светлана Валерьевна - филология ғылымдарының кандидаты, Патрис Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті, Мәскеу, Ресей, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6157-6677, e-mail: mnemozina04@mail.ru
Апакина Людмила Вячеславовна - педагогика ғылымдарының кандидаты, орыс тілі кафедрасының доценті, Патрис Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті, Мәскеу, Ресей, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2595-2641, e-mail: apakina-lv@rudn.ru
Қыдырбекова Әйгерім Серікқызы - докторант, Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан, ORCID: https://orcid.gg/0009-0008-7123-1697, e-mail: aigerymsk@gmail.com
Рахметова Райгүл Сәдуақасқызы - педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: raigu.67@mail.ru
Нұралинова Галима Мұхамадиқызы - Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің шет тілдері және аударма кафед кафедрасының аға оқытушысы, Өскемен, Қазақстан. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: galima_fifimo@mail.ru
Капышева Гүлнар Қыдырбекқызы - филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7337-5127, e-mail: gulnarkapysheva@mail.ru
Ларионова Ирина Юрьевна - филология ғылымдарының кандидаты, шет тілдері және аударма кафедрасының профессоры, Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0007-5899-4019, e-mail: cotedazur.riviera@mail.ru
Федосова Светлана Александровна - филология ғылымдарының кандидаты, шет тілдері және аударма кафедрасының профессоры, Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0004-9406-9275, e-mail: lana.fed@internet.ru
Тастемір Меруерт Алмазқызы - магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2952-2550, e-mail: m_tastemir@mail.ru
Сейдалиева Гүлдана Омарқызы - PhD докторы, қауымдастырылған профессорының м.а., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4448-2414, e-mail: guldanaseida@mail.ru

НАШИ АВТОРЫ

Алиева Батура – старший научный сотрудник, Институт языкознания им. Насими Национальной академии наук Азербайджана, г. Баку, Азербайджан, ORCID: https://orcid.org/0009000710133797, e-mail: eliyevabeture201@gmail.com

Саурбаев Ришат Журкенович – кандидат филологических наук, профессор кафедры Иностранная филология Торайгыров университета, Павлодар, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1419-7361, e-mail: rishat_1062@mail.ru

Ереханова Фатима Турехановна – кандидат филологических наук, и.о.ассоциированного профессора кафедры «Языки и литература», Центрально-Азиатский Инновационный университет, Шымкент, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3344-3839, e-mail: siliconoasis702@gmail.com

Сладкевич Жанна Ромуальдовна – доктор филологических наук, профессор, Гданьский университет, Гданьск, Польша, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7237-5328; e-mail: zanna.sladkevich@gmail.com

Жумагулова Бакитгуль Сакеновна – доктор филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9422-427X, e-mail: bakitgul@inbox.ru

Мусабекова Айгерим Алтынбековна – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-4650-6272; e-mail: mussabekovaaigerim90@gmail.com

Демьянова Юлия Александровна – старший преподаватель кафедры журналистики Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3783-9577, e-mail: ydemyanova@list.ru

Абишева Вера Тукеновна – доктор филологических наук, профессор кафедры журналистики Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5369-6871, e-mail: vera.abisheva@mail.ru

Ибраева Жанарка Бакибаевна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Ломова Елена Александровна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4890-7715, e-mail: elena_lomova_@mail.ru

Касымжанова Маржан – магистр педагогических наук, заместитель декана по учебной работе, университет Туран, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3406-4016, e-mail: m.kassymzhanova@turan-edu.kz

Саменкызы Улпан – доктор PhD, Университет Мирас, г. Шымкент, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2295-7052, e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru

Баешова Балзия Шегетайкызы – кандидат филологических наук, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Шымкент, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8755-1755, e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

Баймаханова Куралай Ибрайкызы – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3856-7067 , e-mail: baimakhanova_k@mail.ru

Сансызбаева Сандугаш Кадралиевна – кандидат филологических наук, доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3741-2589 , e-mail: sk_sansyz@mail.ru

Бедел Медине – преподаватель английского, Школа "Wunderkind", Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9503-380X, e-mail: madina-badalova@mail.ru

Бадалова Лейла – преподаватель русского языка, Школа Skyeng, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4601-2703, e-mail: leila-badalova@mail.ru

Глушковски Михал Анджей – доктор филологических наук, Институт славянской филологии Университета Николая Коперника, Торунь, Польша, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3353-2671, e-mail: gluszkowski@mail.ru

Мусатаева Манаткуль Шаяхметовна – доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1409-3151, e-mail: mussatayeva@mail.ru

Какимова Айгерим Маратовна – докторант кафедры русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9131-4480, e-mail: aiko1996.96@mail.ru

Красильникова Светлана Валерьевна – кандидат филологических наук, Российский университет дружбы народов им. Патриса Лумумбы, Москва, Россия, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6157-6677, e-mail: mnemozina04@mail.ru

Апакина Людмила Вячеславовна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка, Российский университет дружбы народов им. Патриса Лумумбы, Москва, Россия, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2595-2641, e-mail: apakina-lv@rudn.ru

Кыдырбекова Айгерим Сериковна – докторант, Восточно-Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, ORCID:https://orcid.org/0009-0008-7123-1697, e-mail: aigerymsk@gmail.com

Рахметова Райгуль Садуакасовна – доктор педагогических наук, доцент, Казахский национальный университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: raigu.67@mail.ru

Нуралинова Галима Мухамадиевна – старший преподаватель кафедры иностранных языков и переводческого дела Восточно-Казахстанского университета имени Сарсена Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: galima_fifimo@mail.ru

Капышева Гульнар Кыдырбековна – кандидат филологических наук, профессор, Восточно-Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7337-5127, e-mail: gulnarkapysheva@mail.ru

Ларионова Ирина Юрьевна – кандидат филологических наук, профессор кафедры иностранных языков и переводческого дела, Восточно-Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0007-5899-4019, e-mail: cotedazur.riviera@mail.ru

Федосова Светлана Александровна – кандидат филологических наук., профессор кафедры иностранных языков и переводческого дела, Восточно-Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0004-9406-9275, e-mail: lana.fed@internet.ru

Тастемир Меруерт Алмазкызы – магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2952-2550, e-mail: m_tastemir@mail.ru

Сейдалиева Гулдана Омаровна – доктор PhD, и.о. ассоц. профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4448-2414, e-mail: guldanaseida@mail.ru

OUR AUTHORS

Aliyeva Batura – Senior researcher at the Institute of Linguistics. Nasimi National Academy of Sciences of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan, ORCID: https://orcid.org/0009000710133797, e-mail: eliyevabeture201@gmail.com

Saurbayev Rishat Zhurkenovich – Candidate of Philological Sciences, Professor of the Department of Foreign Philology Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1419-7361, e-mail: rishat_1062@mail.ru

Yerekhanova Fatima Turekhanovna – Ph.D. in Philology, Acting Associate Professor of the Department of Languages and Literature, Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3344-3839, e-mail: siliconoasis702@gmail.com

Sladkevich Zhanna Romualdovna – Doctor of Philology, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7237-5328, e-mail: zanna.sladkevich@gmail.com

Zhumagulova Bakitgul Sakenovna – Doctor of Philology, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9422-427X, e-mail: bakitgul@inbox.ru

Mussabekova Aigerim Altynbekovna – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-4650-6272, e-mail: mussabekovaaigerim90@gmail.com

Demyanova Yulia Alexandrovna – doctoral student, Senior lecturer at the Department of Journalism of the E.A. Buketov Karaganda University, Karaganda, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3783-9577, e-mail: ydemyanova@list.ru

Abisheva Vera Tukenovna – Doctor of Philology, Professor of the Department of Journalism of the E.A. Buketov Karaganda University, Karaganda, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5369-6871, e-mail: vera.abisheva@mail.ru

Ibrayeva Zhanarka Bakibayevna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Lomova Elena Aleksandrovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4890-7715, e-mail: elena_lomova_@mail.ru

Kassymzhanova Marzhan – Master of Pedagogical Sciences, Deputy Dean for Academic Affairs, Turan University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3406-4016, e-mail: m.kassymzhanova@turan-edu.kz

Samenkyzy Ulpan – PhD, Miras University, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2295-7052, e-mail: ulpan.samenkyzy@mail.ru

Bayeshova Balzia Shegetaykyzy – Candidate of Philological Sciences, Khoja Ahmed Yasawi International Kazakh-Turkish University, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8755-1755, e-mail: balziya.bayeshova@ayu.edu.kz

Baimakhanova Kuralai Ibraikizi – Doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3856-7067, e-mail: baimakhanova_k@mail.ru

Sansyzbayeva Sandugash Kadraliyevna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3741-2589, e-mail: sk_sansyz@mail.ru

Bedel Medine – English teacher, "Wunderkind" School, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9503-380X, e-mail: madina-badalova@mail.ru

Badalova Leila – Russian language teacher, Skyeng School, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4601-2703, e-mail: leila-badalova@mail.ru

Glushkowski Michal Andrzej – Doctor of Philology, Institute of Slavic Philology, Nicolaus Copernicus University in Torun, Torun, Poland, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3353-2671, e-mail: gluszkowski@mail.ru

Mussatayeva Manatkul Shayakhmetovna – Doctor of Philology, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1409-3151, e-mail: mussatayeva@mail.ru

Kakimova Aigerim Maratovna – Doctoral student of the Department of Russian Language and Literature, Abai Kazakh national pedagogical university, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9131-4480, e-mail: aiko1996.96@mail.ru

Krasilnikova Svetlana Valeryevna – Candidate of Philological Sciences, Patrice Lumumba Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, Russia, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6157-6677, e-mail: mnemozina04@mail.ru

Apakina Lyudmila Vyacheslavovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Russian Language, Patrice Lumumba Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, Russia, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2595-2641, e-mail: apakina-lv@rudn.ru

Kydyrbekova Aigerim Serikovna – Doctoral student, Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0008-7123-1697, e-mail: aigerymsk@gmail.com

Rakhmetova Raigul Saduakasovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: raigu.67@mail.ru

Nuralinova Galima Mukhamadiyevna – Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation at Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8526-3381, e-mail: galima_fifimo@mail.ru

Kapysheva Gulnar Kydyrbekovna – Candidate of Philological Sciences, Professor, Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7337-5127, e-mail: gulnarkapysheva@mail.ru

Larionova Irina Yuriyevna – Candidate of Philological Sciences, Professor of the Department of Foreign Languages and Translation, Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0007-5899-4019, e-mail: cotedazur.riviera@mail.ru

Fedossova Svetlana Alexadrovna – PhD in Philology, Professor of the Department of Foreign Languages and Translation, Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0004-9406-9275, e-mail: lana.fed@internet.ru

Tastemir Meruert Almazkyzy – Master's student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2952-2550, e-mail: m_tastemir@mail.ru

Seidaliyeva Guldana Omarovna – PhD, Acting assoc. Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4448-2414, e-mail: guldanaseida@mail.ru